

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra pedagogiky

Návrh projektu vzdělávací akce

Bakalářská práce

Autor: Bc. Věra Černíková

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Šedivý

2022

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Institut vzdělávání a poradenství

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Bc. Věra Černíková

Specializace v pedagogice
Poradenství v odborném vzdělávání

Název práce

Návrh projektu vzdělávací akce

Název anglicky

Suggestion of educational project

Cíle práce

Cílem práce bude navrhnout projekt pro vzdělávací akci, zaměřenou pro pedagogické pracovníky, kteří přicházejí ve své profesionální činnosti do styku se studenty s odlišným mateřským jazykem. Projekt bude primárně zaměřený na činnost pedagogických pracovníků, na činnost s uvedenou skupinou studentů, teoretickou a odbornou přípravu a vzájemnou interakci v edukačním prostředí.

Součástí projektu bude přiblížit inkluzivní přístup pedagogických pracovníků pro studenty s odlišnou variabilitou mateřského jazyka a jejich úspěšnou adaptaci v edukační realitě.

Metodika

Výzkumné šetření proběhne na základě polostrukturovaných rozhovorů a dotazníkového šetření. Výzkumná matice bude založená na aktuálních informačních realitách dané problematiky. Na základě těchto zdrojů a konečné interpretace dat budou v závěru uveřejněny současné realie dané oblasti.

Termíny odevzdání práce: Vedoucímu práce nejpozději během února 2022. Studijnímu oddělení nejpozději do konce března 2022.

Doporučený rozsah práce

Podle pravidel pro psaní BP.

Klíčová slova

projekt, šetření, pedagog, studenti, cizinci, jazyk, tradice, edukační realita

Doporučené zdroje informací

BERNKOPFOVÁ, Michala et al. Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem: pro základní školy. První vydání. [Praha]: Meta, 2019. 150 stran. ISBN 978-80-88171-23-2.

KOSTELECKÁ, Yvona et al. Žáci-cizinci ve školní třídě. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2019. 195 stran. ISBN 978-80-7603-087-9.

RADOSTNÝ, Lukáš a kol. Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách. 1. vyd. Praha: Meta – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, 2011. 76 s. ISBN 978-80-254-9175-1.

ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu : [multikulturní výchova v praxi]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – IVP

Vedoucí práce

PhDr. Mgr. Jiří Šedivý

Garantující pracoviště

Katedra pedagogiky

Elektronicky schváleno dne 30. 5. 2021

Ing. Karel Němejc, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 30. 5. 2021

Ing. Karel Němejc, Ph.D.

Pověřený ředitel

V Praze dne 24. 03. 2022

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Návrh projektu vzdělávací akce

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Praze dne 24. 3. 2022

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své práce, PhDr. Jiřímu Šedivému, za vedení práce, cenné rady a konzultace a Michaele Vídršperkové za pomoc s realizací výzkumné části práce.

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o studentech s odlišným mateřským jazykem v českém vzdělávacím systému. Práce mapuje vzdělávací potřeby těchto studentů. K prozkoumání této oblasti je použito metody dotazníků a volných rozhovorů se studenty. Práce je také obohacena o příběhy studentů – kazuistiky a o rozhovor s vyučující pedagožkou pražské základní školy.

Cílem práce je navrhnout projekt pro vzdělávací akci zaměřenou pro pedagogické pracovníky, kteří přicházejí ve své profesionální činnosti do styku se studenty s odlišným mateřským jazykem. Projekt bude primárně zaměřený na činnost pedagogických pracovníků, na činnost s uvedenou skupinou studentů, teoretickou a odbornou přípravu a vzájemnou interakci v edukačním prostředí. Součástí projektu je snaha přiblížit inkluzivní přístup pedagogických pracovníků pro studenty s odlišnou variabilitou mateřského jazyka a jejich úspěšnou adaptaci v edukační realitě.

Práce se snaží zodpovědět následující otázku: co můžeme udělat pro to, aby se čeští pedagogové naučili lépe pracovat se studenty s OMJ a uměli je začlenit do našeho vzdělávacího systému?

Klíčová slova

projekt, šetření, pedagog, studenti, cizinci, jazyk, tradice, edukační realita

Abstract

The bachelor thesis focuses on students with a different native language in the Czech education system. The thesis explores the educational needs of these students. Questionnaires and open-ended interviews with students are used to explore this area. Moreover, the thesis is enriched with students' stories – case studies.

The aim of the thesis is to design a project for an educational event for pedagogical staff who get in touch with students with a different native language in their professional career. The project will be primarily focused on the pedagogical staff's activities with the said group of students, theoretical and professional training and mutual interaction in the educational environment. Part of the project will be to introduce the inclusive approach of pedagogical staff for students with different native language and their successful adaptation in the educational reality.

The thesis seeks to answer the following question: What can be done to help Czech pedagogues learn to work better with students with different native language and to integrate them into our educational systém.

Keywords

project, survey, pedagogue, students, foreigners, language, tradition, educational reality

OBSAH

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Cíl a metodika.....	12
2. Studenti s OMJ a jejich potřeby	12
2.1. Zásady práce se studenty s OMJ.....	13
2.1.1. Srozumitelnost	15
2.1.2. Klíčové vizuály	15
2.1.3. Opakování.....	16
2.2. Možnosti pro studenty s OMJ.....	17
3. Psychologický profil studentů s OMJ	18
3.1. Sociokulturní odlišnosti.....	19
3.1.1. Srovnání české a ukrajinské společnosti	20
3.2. Vliv míry přijetí studentů.....	21
3.2.2. Požadavky školy.....	22
PRAKTICKÁ ČÁST	23
4. Dotazníkové šetření	23
4.1. Otázky pro studenty s OMJ.....	23
4.2. Respondenti.....	24
4.3. Doplnění rozhovorem.....	25
4.3.1. Problémové aspekty	25
4.3.2. Pozitivní aspekty	26
4.4. Výsledky dotazníkového šetření a rozhovorů	26
5. Případové studie	30
5.1. Případová srovnávací studie.....	30
5.1.1. Nikita	30
5.1.2. Vadim.....	31

5.2. Případová studie Ilja.....	31
6. Rozhovor s vyučující pedagožkou	32
6.1. Shrnutí.....	33
7. Návrh vzdělávací akce	34
7.1. Popis a charakteristika projektu.....	34
8. Shrnutí výzkumných poznatků, diskuse	38
ZÁVĚR.....	41
Seznam použitých zdrojů	42
Seznam příloh.....	45
Přílohy.....	46

ÚVOD

Tematiku studentů s odlišným mateřským jazykem v českých školách jsem si zvolila z důvodu její stále větší aktuálnosti v současném českém školství. Tato tematika se v pojetí mojí bakalářské práce týká hned dvou vztyčných bodů Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (MŠMT, 2021): rovného přístupu ke vzdělávání a podpory pedagogických pracovníků. Práce se studenty s odlišným mateřským jazykem může být ve školním prostředí po všech stránkách náročná. Jednu třídu současné pražské školy často navštěvuje více studentů s OMJ ze stejného i odlišného jazykového prostředí. Adaptace těchto studentů je málokdy bezproblémová. Co tedy můžeme udělat proto, aby se čeští pedagogové naučili lépe pracovat se studenty s OMJ a uměli je začlenit do našeho vzdělávacího systému?

Je dobré začít u učitele a jeho profesního vcítění se do problémů cizojazyčných studentů. Probudit v něm nadšení pro získávání nových poznatků, zkušeností, zvláštností jiné kultury a chuť k porozumění psychologických odlišností daného studenta s OMJ a umožnit mu vést otevřený rozhovor před kolektivem. Pedagogičtí pracovníci by se měli prostřednictvím zajímavého kurzu seznámit s prostředím, tradicemi, zvyky a kulturou daného odlišného prostředí. Za zvláště důležité považuji najít vztyčné body – co máme rádi, co nás zaujalo na jiné kultuře a čím by nás jejich kultura mohla inspirovat a obohatit. Výsledkem by mělo být lepší porozumění mentalitě studentů s odlišným mateřským jazykem a lepší vzájemná komunikace.

Podle Strategických cílů pro jazykovou přípravu a rovné příležitosti pro roky 2021–2022 (Titěrová a kol., 2021, s. 8 a 9) vyplývají z dlouhodobých zkušeností a výzkumů dvě základní oblasti, ve kterých je potřeba studentům s OMJ věnovat pozornost a podporu: osvojení si základních komunikačních dovedností a rozvoj akademického jazyka. Podle těchto teorií trvá období osvojování si komunikační úrovně jazyka do dvou let. Oproti tomu „*naučit se používat akademický jazyk na srovnatelné úrovni s rodilými mluvčími (úroveň C1/C2) trvá pět až sedm, někdy až deset let. Z hlediska vzdělávací politiky to znamená, že nově příchozí studenti bez znalosti vyučovacího jazyka by měli být okamžitě zařazeni do intenzivního programu jazykové přípravy v náležitém rozsahu, tedy intenzivní výuky češtiny jako druhého jazyka, kde si osvojí základní komunikační jazyk.*“ (Titěrová a kol., 2021, s. 8 a 9)

TEORETICKÁ ČÁST

1. Cíl a metodika

Cílem práce je navržení projektu pro vzdělávací akci zaměřenou pro pedagogické pracovníky, kteří přicházejí ve své profesionální činnosti do styku se studenty s odlišným mateřským jazykem. Projekt bude primárně zaměřený na činnost pedagogických pracovníků, na činnost s uvedenou skupinou studentů, teoretickou a odbornou přípravu a vzájemnou interakci v edukačním prostředí. Součástí projektu bude přiblížit inkluzivní přístup pedagogických pracovníků pro studenty s odlišnou variabilitou mateřského jazyka a jejich úspěšnou adaptaci v edukační realitě.

Práce se snaží zodpovědět následující otázku: co můžeme udělat pro to, aby se čeští pedagogové naučili lépe pracovat se studenty s OMJ a uměli je začlenit do našeho vzdělávacího systému?

K prozkoumání tematiky studentů s OMJ je použito metody dotazníků a návazných volných rozhovorů s vybranými studenty. Tyto kvantitativní výzkumné metody doplňuje také metoda kvalitativního výzkumu – kazuistika. Práce je tak obohacena o příběhy studentů z pražské základní školy a rozhovor s vyučující pedagožkou českého jazyka jako jazyka druhého, které dodávají potřebné podrobnosti.

2. Studenti s OMJ a jejich potřeby

Pojem student s odlišným mateřským jazykem, případně v legislativě zakotvený pojem cizinec (Školský zákon č. 561/2004 Sb. a vyhláška č. 27/2016), je široký a zahrnuje škálu studentů. Často se jedná o studenta s cizím státním občanstvím, který se přistěhuje do České republiky a začne navštěvovat českou školu. Může se ale jednat také o dítě s českým občanstvím, z české (častěji bilingvní) rodiny, která delší dobu pobývala v zahraničí a toto dítě pak český jazyk nemá plně osvojený. Studenti tohoto typu často bývají označováni souhrnně jako cizinci. Výraz cizinec už však může být postojově zabarvený, naznačuje, že tito studenti jsou cizí. Pro pedagogické pracovníky i širokou veřejnost se tedy lépe hodí právě výraz studenti s odlišným mateřským jazykem, který lépe vystihuje realitu těchto studentů a nepředjímá žádný postoj.

Jaká opatření by studentům s OMJ pomohla k lepším výsledkům a začlenění? Studenti se potřebují adaptovat na nové, jinojazyčné a mnohdy kulturně velmi odlišné prostředí. Důležité je navazování pozitivních vztahů v novém kolektivu. S potřebou zakořenění a přijetí souvisí také potřeba respektu ke kultuře a mateřskému jazyku. Podstatné je zaměřit se na rozvoj akademického jazyka, který jim pomůže také k lepším školním výsledkům – školní úspěšnost je totiž podstatným aspektem studentova přístupu ke vzdělávání a konkrétní škole.

Potřeby a odlišnosti těchto studentů jsou zakotveny ve Školském zákoně č. 561/2004 Sb. a vyhlášce č. 27/2016. Školský zákon pracuje s legislativním pojmem žák-cizinec. Jedná se o studenta s jinou než českou státní příslušností, tento pojem však neříká nic o znalosti českého jazyka. §20 Školského zákona pro studenty-cizince zajišťuje rovný přístup ke vzdělávání. Pojem student s OMJ oproti tomu není legislativně zakotvený, jedná se o studenta s neznalostí nebo slabou znalostí ČJ, pojem naopak nic neříká o státní příslušnosti.

Student s OMJ je zkrátka oproti svým ostatním vrstevníkům znevýhodněn, co se týče znalosti jazyka a často i kulturních souvislostí. Rodiče mu navíc mnohdy nemohou být oporou vzhledem k vlastním neznalostem jazyka a českého vzdělávacího systému. (Titěrová a kol., 2014, s. 13) Podle Kostecké (2017, s. 93) v adaptaci žáka na nové prostředí „*hraje velkou roli také úroveň vzdělání rodičů, což do značné míry souvisí s kulturním kapitálem rodiny*“.

Na studenta s OMJ se tak může vztahovat i definice studenta se sociálním znevýhodněním – podle novelizace z roku 2011 zahrnuje i studenty s „*nedostatečnou znalostí vzdělávacího jazyka*“. (147/2011 Sb.)

2.1. Zásady práce se studenty s OMJ

Jedním ze současných trendů ve vzdělávání je nepochybně inkluze. Inkluzivní pedagogika studentům zajišťuje rovné podmínky pro vzdělávání. Tento přístup vychází i ze Školského zákona a na obecnější rovině z Listiny základních práv a svobod. Abychom byli schopni tyto rovné podmínky zajistit opravdu všem studentům, je nutné zajistit některým z nich určitou podporu na základě jejich speciálních vzdělávacích potřeb. Určitou část těchto studentů tvoří v současném školství právě studenti s OMJ. Právě i ve vzdělávání studentů s OMJ by měl být uplatňován inkluzivní přístup, který se dlouhodobě vyplácí všem účastníkům výchovně-vzdělávacího procesu. Studenti s OMJ jistě přinášejí do českého vzdělávání výzvu,

zvýšenou náročnost příprav pro pedagogy a nutnost rozvíjet nové metody a přístupy. Zároveň však přináší novou rozmanitost, zprostředkované zkušenosti s odlišnou kulturou. Přítomnost studentů s OMJ učí české děti toleranci k různosti a životu v multikulturní společnosti. (Kostecká, 2017, s. 73) Vzhledem k tomu, že multikulturalita je realitou současných škol, mohou tyto přímé zkušenosti edukační proces značně obohacovat. Vzhledem ke specifickým a vzdělávacím potřebám studentů s OMJ je mnohdy náročné s nimi ve výchovně-vzdělávacím procesu správně, efektivně a zároveň citlivě pracovat. Pedagogové mnohdy nejsou na tento způsob práce nijak proškoleni a nejsou vhodně systémově podporováni. Od tohoto problému se může odvíjet jejich nedostatečná podpora těchto studentů. Také ze šetření České školní inspekce zaměřeného právě na práci se studenty s OMJ vyplývá, že pedagogičtí pracovníci nejsou na vzdělávání těchto studentů systematicky připravováni, často také na školách nefunguje pedagog češtiny jako druhého jazyka. (Tematická zpráva ČŠI, s. 26) Studenti pak nemají možnost navštěvovat bezplatné doučování v rámci školy a soukromé doučování pro ně nemusí být dostupnou variantou.

Pedagogové se tedy v této oblasti musejí většinou vzdělávat samostatně v rámci veřejně dostupných zdrojů. Zvláště z toho důvodu je důležitá činnost organizací (především organizace META), které v rámci svého webového portálu informace nabízejí a pro pedagogy pořádají také různé semináře. Pedagogům může ve výuce pomoci několik publikací. Na úrovni státní podpory se jedná o *Metodiku integrace žáků s odlišným mateřským jazykem* z roku 2017 (Kostecká), ve které jsou popsány základní specifika práce. V září 2021 také vznikla metodika pro školská poradenská zařízení. Rady ohledně vhodného přístupu ke studentům s OMJ se dlouhodobě snaží pedagogům poskytovat organizace META, o.p.s., Společnost pro příležitosti mladých migrantů, která stojí i za zmíněnými publikacemi.

Mnoho zásad, které jsou pro práci se studenty s OMJ doporučované, mohou v běžné výuce pomáhat všem žákům, nikoli jen těm s OMJ. Záleží na konkrétním pedagogovi a charakteru jeho vyučovacího předmětu a učiva, v jakém rozsahu a v jaké podobě bude zásady uplatňovat. Je však vhodné určité zásady práce znát, pokud pedagog nechce, aby student s OMJ jeho vyučovací hodinu prožil pouze pasivně a bez dostatečného porozumění. Vzhledem k zaměření bakalářské práce (návrh vzdělávacího projektu) budou v následujících podkapitolách základní zásady práce se studenty krátce nastíněny.

2.1.1. Srozumitelnost

Asi nejvýraznějším aspektem vzdělávacích obtíží studentů s OMJ je jejich jazyková bariéra, nemožnost plně porozumět pedagogům, spolužákům i samotnému obsahu vyučovacích hodin. S nástupem nového studenta do školy je užitečné zmapovat jeho jazykovou úroveň – někteří studenti jsou z hlediska českého jazyka v podstatě „tabula rasa“, jiní však již přicházejí s určitými základními znalostmi. Záleží také na jazykovém prostředí, ze kterého studenti pocházejí, tedy na blízkosti mateřského jazyka a jazyka hostitelské země – od toho se odvíjí možnosti základního porozumění i bez předchozích znalostí jazyka. Z toho důvodu existují jazykové diagnostické testy, které pomohou žáky zařadit. Nalézt je můžeme například na webu organizace META. Po diagnostikování studenta dokážeme přibližně určit, na jaké jazykové úrovni se nachází a jaký rozsah porozumění od něj můžeme očekávat.

Při zadávání jakýchkoliv úkolů je u studentů s OMJ nutné ověřit porozumění. Je nutné zadání prezentovat co nejzřetelněji a nejsrozumitelněji a podpořit ho příklady. Ideální jsou jednoduché a opakující se instrukce, které můžeme studentům názorně předvést a které u nich budou trénovat porozumění, například „*napiš, spoj, pojd' k tabuli*“. (Bernkopfová et al., 2019, s. 92)

Může také pomoci celý úkol žákům zjednodušit nebo zadat úkol zcela odlišný. V edukační realitě však mnoho pedagogů takové úpravy může považovat za přílišné nebo přímo zbytečné zvyhodňování. Podle těchto názorů se má student zkrátka přizpůsobit škole, nikoliv škola studentovi. Zmiňované výraznější úpravy jsou ovšem zcela legitimní i vzhledem k tomu, že studenti nutně nemusí být v rámci jejich prvního pololetí v české škole klasicky klasifikováni. Z hlediska delšího horizontu – studentova dalšího působení ve škole – je pro školu i pedagogy výhodnější, pokud zpočátku dají studentovi více prostoru k rozvíjení českého jazyka.

Zvláště zpočátku adaptace mohou studentům ve výuce pomoci překladové oborové slovníky, které vydalo SPC – pedagogické nakladatelství, a. s. v roce 2002. Žák se díky nim může začít orientovat v základní terminologii vybraných vyučovacích předmětů.

2.1.2. Klíčové vizuály

Při komunikaci s jazykovou bariérou a ve snaze o srozumitelnost je vždy důležitá vizualizace a celkové zapojení více smyslů. Je dobré používat obrázky, schémata, grafy, tabulky nebo například barevné odlišení důležitých nebo odlišných částí textu. Obzvlášť pro

předměty s převahou výkladu (například dějepis) se může vyplatit připravit studentům názorné přehledy s důležitými informacemi; dají se také zapojit komiksové příběhy. (Wernischová, Gerhardt, 2017, s. 20) Pomoci může také psaní podstatných slov na tabuli – těch slov, které chceme, aby si i žáci s horší nebo minimální znalostí českého jazyka odnesli. Dochází pak k propojení slyšeného a viděného, které vede k lepšímu zapamatování. K těmto klíčovým slovům můžeme studentům přiřadit zmiňované obrázky a schémata pro lepší pochopení (Bernkopfová et al., 2019, s. 91), s pomocí vizuálů mohou následně trénovat porozumění klíčovým slovům.

Vizualizaci může podpořit také pedagogův projev – jeho gesta, mimika, dramatizace a demonstrace sděleného a probíraného. Právě zmiňovaná neverbální komunikace je často jediným záchytným bodem pro studenta, který je zatím v porozumění českému jazyku ztracený.

Vizuály jsou tak pro studenta důležité, a to nejen v rámci osvojování učiva jednotlivých předmětů, ale také v základním osvojování slovní zásoby. Rozvíjení slovní zásoby je klíčové. Dochází k němu prakticky denně, mnohdy se student při výuce i mimo ni setkává s velkým množstvím nových slov. Podstatné je však co nejvíce podpořit fázi zapamatování, aby se ta slova, která jsou pro studentovo vzdělávání podstatná, postupně stávala součástí jeho slovníku. Zapamatování podporuje právě zmíněná vizualizace a kombinace více smyslů, neobejde se však bez efektivního opakování.

2.1.3. Opakování

To že opakování je ve vzdělávání důležité, není v bakalářské práci této tematiky nutné zdůrazňovat, u studentů s OMJ je toto pravidlo důležité ještě více. Studenti ve své každodenní realitě slyší velké množství nových slov během vyučování i mimo něj. Aby si byl schopen alespoň ty nejpodstatnější z nich zapamatovat, musí jejich význam i praktické použití ve větě slyšet opakovaně. Nejsnáze dochází k zapamatování díky kombinaci různých smyslů během učení – zde hraje roli zmiňovaná vizualita, která se studentům propojí s vyslechnutým výkladem. Ideální je také zapojení hmatu, kdy si mohou studenti vybrané věci doslova osahat, roli zde tedy hrají různé prostorové modely nebo činnostní učení.

V rámci této zásady je možné navázat na studentovy předchozí znalosti. Studenti v praxi z důvodu jazykové bariéry mnohdy nastoupí do české školy o ročník níže, než by podle

plnění svých školních povinností v mateřské zemi měli. Část učiva tedy mohou znát a je vhodné těchto znalostí využít. Pokud znají obsah, mají možnost se více soustředit na tyto informace v českém jazyce a více procvičovat novou slovní zásobu. Zároveň si tím více upevňují obsah probíraného učiva.

2.2. Možnosti pro studenty s OMJ

Školský zákon zajišťuje pro studenty s OMJ řadu výhod, například nárok na bezplatnou jazykovou přípravu. Student nemá nárok na podporu dle §20, ale můžou mu být klasicky poskytována podpůrná opatření dle §16 nebo vyhlášky 27/2016 Sb.

Patrně nejpodstatnější podporou je pro studenty s OMJ možnost adaptačního koordinátora v počátcích jeho příchodu do školy. Tato funkce je dotována v rámci projektu MŠMT *Koncepce integrace cizinců – ve vzájemném respektu (Usnesení vlády České republiky, 2021)*. Koordinátor studentovi může pomoci se základní orientací v českém vzdělávacím systému, se začleněním do jeho fungování a může u něj rozvíjet základní komunikační jazyk. Tato možnost je však časově omezena, a proto je důležité už od počátku příchodu do školy (a ideálně ještě před příchodem) studentům nabídnout výuku českého jazyka jako jazyka druhého. V rámci doučování se žák učí postupně komunikovat, rozvíjí si slovní zásobu a časem si může začít osvojovat gramatická pravidla. Doučování navíc nemusí být zaměřeno pouze na rozvoj samotného českého jazyka, může být propojeno i s dalšími školními předměty.

V souvislosti s pandemií onemocnění covid-19 byl v roce 2021 realizován Národní plán doučování, který zahrnoval právě i studenty s OMJ. Tito studenti byli stejně jako jiní výrazně ovlivněni dlouho trvajícím distančním výukou, během které nemohli rozvíjet český jazyk v plném rozsahu (jak by tomu bylo při prezenční výuce). Další doučování tedy studentům mohlo umožnit zlepšení.

Další možnosti a materiály poskytuje studentům s OMJ a jejich pedagogům již zmiňované sdružení META. To nabízí například služby komunitních tlumočnicků, kteří mohou umožnit komunikaci především s rodiči, roli tlumočnicků pak nemusí zastávat samotní studenti. Existuje také síť Center na podporu integrace cizinců (CPIC), která kromě jazykových kurzů a vzdělávacích akcí poskytuje také sociální a právní poradenské služby. (Kolektiv autorů META, o.p.s., 2014, s. 35) Studenti a jejich rodiče tak mohou snáze získávat podstatné

informace z dostupného zdroje. Je však podstatné, aby se o těchto službách dozvěděly školy, studenti a jejich rodiče – tyto služby totiž zatím nebývají dostatečně využívány.

Kromě podpory samotných studentů s OMJ jsou vhodné také preventivní programy zaměřené na multikulturní výchovu, do kterých je možné zapojit celé třídy. Soustavnou prací v této oblasti je možné obecně zlepšit přijímání studentů s OMJ jejich spolužáky. Příležitostně bývají organizovány také různé aktivity pro rodiče, většinou však na tuto skupinu bývá poněkud zapomínáno, přestože úspěšná komunikace s rodiči studentů je klíčová.

3. Psychologický profil studentů s OMJ

Dle Průvodce začleňování od METY (Bernkopfová et al., 2019, s. 49) hraje při adaptaci samozřejmě velkou roli osobnost konkrétního studenta. Někteří navazují kontakty lehce a do nových situací „vplouvají“ bez větších problémů nebo dokonce se zvědavostí. Komunikace je pro ně bezproblémová. Jiní nemají rádi změny, nové situace je stresují, najít si přátele je pro ně problém a z komunikace s neznámými lidmi mají obavy. S osobnostním nastavením druhého člověka toho nemůžeme moc udělat, ale můžeme připravit nástroje, které pomohou ostych a strach lépe překonávat.

Dle švýcarského lékaře a psychoterapeuta C. G. Junga rozdělujeme lidské povahy na introvertní a extrovertní. Introvert je převážně člověk melancholický a flegmatický. Extroverze je osobnost cholerická a sangvinická. Pedagog si může klást otázku, zda se extrovertní student snáze začlení do kolektivu a introvertní hůře? Platí to i pro adaptaci?

V první řadě se musíme zaměřit na to, že student potřebuje v kolektivu zažít pocit přijetí a porozumění. Tímto směrem bychom tedy měli orientovat pozornost zvláště v prvních týdnech adaptace. Pokud bychom adaptační a socializační aspekty studenta s OMJ podcenili, může to vést k tomu, že se takový student nebude ve školním prostředí cítit dobře, a bude to mít negativní vliv na jeho prospěch, chování, a především psychickou stabilitu.

Nových situací může být pro nově příchozího studenta mnoho. Z toho důvodu mu jeho vlastnosti a psychické nastavení mohou pomoci stejně jako ho mohou brzdit. Míru úspěšné adaptace studenta s OMJ nesporně ovlivňují také jeho případné další speciální vzdělávací potřeby a jeho zdravotní stav, což bude ilustrováno na drobné případové studii v praktické části práce. Žáci se souběhem OMJ a SVP se pak mohou vzdělávat na základně podpůrných

opatření podle §16 Školského zákona č. 561/2004 Sb. Odlišný mateřský jazyk a celkově odlišné kulturní prostředí může sehrát určitou negativní roli při kompenzaci různých výukových obtíží a naopak.

3.1. Sociokulturní odlišnosti

S příchodem do nového prostředí se student dostává do mnoha nových situací. Kromě jazykových problémů se může setkat s problémy kulturními. Podle metodiky integrace studentů s OMJ od MŠMT je *„každá kultura formovaná určitými idejemi, hodnotami a normami, které si příslušníci dané kultury ani neuvědomují. Tento skrytý kulturní obsah je nejvíce viditelný skrze vzorce chování, a to jak členové určité kultury či komunity reagují na běžné každodenní situace.“* (Wernischová, Gerhardt, 2017, s. 8) Studenti se běžně dostávají do situací, ve kterých si nemusí být jisti ani tak základními úkony jako je způsob zdravení ostatních. Ztrácejí tak jistotu a oporu v zažitém a navyklém, mohou zažívat frustraci, únavu a demotivaci. Metodika integrace tento celkový stav studentů označuje jako vykořenění. (Wernischová, Gerhardt, 2017, s. 8-9) To může být spojeno s kulturním šokem, odcizením a osamělostí studentů. (Titěrová a kol., 2014, s. 13). Podle Zachové se pedagogové *„musí naučit reflektovat tuto sociokulturní diverzitu, a především prosazovat rovné příležitosti ve výchovném a vzdělávacím procesu“* (2017, s. 57) Rovné příležitosti jsou ostatně také určeny Školským zákonem, ke kterému by se pedagog měl vždy vztahovat.

Konfrontace s odlišným kulturním prostředím může být tedy pro studenty každodenní realitou. Může se jednat o drobné kulturní a náboženské rozdíly stejně jako o větší nedorozumění. Při srovnávání české a vietnamské kultury můžeme narazit na mnoho odlišností v chování a výkladu gestiky, haptiky a mimiky. Odlišné může být vnímání úsměvu, podání ruky nebo například smrkání na veřejnosti. (Šišková, 2001, s. 102) Malé i velké rozdíly se objevují také v dodržování tradic a národních svátků. Studenti se někdy musejí adaptovat na odlišné každodenní zvyklosti nebo denní režim.

Cílem procesu adaptace studentů s OMJ je mimo jiné předání základních hodnot kultury a společnosti, do které přicházejí, a to bez nutnosti vzdávání se hodnot vlastní původní kultury a rodiny. (Evropská komise, 2008, s. 47) Podpora vlastních kulturních tradic a mateřského jazyka by naopak u studentů měla být podle nejnovějších strategií podporována, aby studenti neztratili kontakt se svými kořeny (jazykem, kulturou i rodinou)

a nezažily pocit vykořenění, který se mnohdy u migrantů objevuje. (Kolektiv autorů META, o.p.s., 2014, s. 38) Studentovy dvě odlišné kultury pak nemusejí být v takovém konfliktu, který může být příčinou různých obtíží (Štech in Vágnerová, 1999, s. 45), ale mohou být ve vzájemném propojení. Takový postup navrhuje také sdružení META ve svých systémových doporučeních: *„doporučujeme ve školách vytvářet příležitosti k rozvoji mateřského jazyka přítomných žáků a cíleně oceňovat jazykovou různost“*. (Kolektiv autorů META, o.p.s., 2014, s. 39)

Student může kvůli svým sociokulturním odlišnostem vybočovat z kolektivu a tyto odlišnosti se mohou stát záminkou k posměchu. Zachová (2017) a další tento stav označují jako sociokulturní handicap. Jeho hlavní charakteristiky jsou jazyková bariéra a národnostní nebo rasová odlišnost. (Zachová, 2017, s. 57) Již z použití slova handicap je zřejmé, že student s OMJ nemá stejné výchozí podmínky jako jeho spolužáci. Toto pojetí handicapu u nás rozšířil především Stanislav Štech. Právě Štech hovoří o možných příčinách selhávání v souvislosti s handicapem, například kulturním konfliktu, který můžeme spatřovat i u studentů s OMJ. (Štech in Vágnerová, 1999, s. 45) Štech (1999) v návaznosti na Charlota (1990) podporuje pojetí handicapu jako otevřeného příběhu, který nám umožní na studenta nahlížet komplexněji a individuálněji. K tomu je nutné změnit naši teoretickou pozici, což není vždy jednoduché. Pomoc studentovi s handicapem, selhávajícímu studentovi, však *„vyžaduje dlouhou a komplexně pojatou práci s dítětem, učitelem i rodinou“*. (Štech in Vágnerová, 1999, s. 56)

Při vhodné preventivní práci se třídou se navíc může podařit odlišnosti prezentovat jako přednosti a studenty systematicky vést k respektování odlišných kultur. Taková práce je obsahem a cílem průřezového tématu Multikulturní výchova v rámci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Podle Průchy (2011, s. 15) má multikulturní výchova učit *„lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat“*.

3.1.1. Srovnání české a ukrajinské společnosti

Ráda bych změny, které může nově příchozí student zažívat, ilustrovala na konkrétním příkladu. Pro konkrétnější porovnání rozdílů jednotlivých kultur bylo vybráno srovnání s ukrajinskou kulturou. Ukrajinští studenti tvoří velké procento cizojazyčných studentů v České

republice. Zároveň je na ně také z velké části zaměřena výzkumná část práce vzhledem k jejich podílu na celkovém množství studentů s OMJ na vybrané pražské škole.

Ukrajinský systém školství se od toho českého liší – Ukrajina navazuje na vzdělávací systém SSSR stejně jako další postsovětské republiky. Převažují zde tzv. „*střední všeobecně vzdělávací školy*“, které by v porovnání s českými školami představovaly určité sloučení základní a střední školy. (Lišková a kol., 2018, s. 135) Jedním z výrazných rozdílů, které studenti mohou v rámci své školní docházky vnímat, je odlišný systém hodnocení. Ukrajinský vzdělávací systém používá hodnotící škálu 1 – 12, kdy nejvyšší číslo představuje nejlepší hodnocení. Také rozsah letních prázdnin je na Ukrajině jiný – celé tři měsíce, červen až srpen. (Lišková a kol., 2018, s. 131–132) I přes určité rozdíly má však český a ukrajinský vzdělávací systém i určité styčné body a rozdíly nejsou tak stěžejní.

Určité odlišné aspekty se objevují také v oblasti kultury. Svátkům se většinou přikládá větší význam než v České republice a probíhají v odlišnou dobu. „*Většina ukrajinských církevních svátků se slaví podle juliánského kalendáře, což znamená, že nastávají až 13 dní po svátcích římskokatolických.*“ (Lišková a kol., 2018, s. 135)

3.2. Vliv míry přijetí studentů

Nově příchozího studenta s OMJ ve velké míře ovlivňuje přijetí jeho třídy a pedagogů. Student se může setkat s odlišnými postoji a názory u spolužáků i pedagogů. V postojích vůči cizincům se velmi často ukazují nejrůznější předsudky. Podle Josefa Alana předsudky představují „*komplex nezdůvodňovaných postojů a stanovisek, které si lidé osvojují docela nenápadně pod vlivem prostředí nebo je převezmou od nějaké autority*“. (Šišková, 1998, s. 10) Předsudky vůči studentům mohou mít vliv na jejich sebevědomí, školní výsledky a v souvislosti s tím i následné uplatnění na trhu práce. (Kostecká, 2017, s. 95)

Míru přijetí nového studenta s OMJ často ovlivňují také studentovy vlastnosti, postoje a jeho celkové působení na druhé. Ti, kteří nové prostředí přijímají jako výzvu a co nejvíce se snaží do vyučování zapojit i přes počáteční nesnáze, bývají často okolím přijímáni pozitivně. Hůře bývají přijímáni studenti, kterým počáteční adaptace trvá déle, jejich přístup k nové realitě je pasivnější nebo negativní.

3.2.2. Požadavky školy

Očekáváme, že se studentům podaří jazykově i sociálně začlenit co nejdříve a co nejlépe. Tím však na studenty s OMJ klademe poměrně vysoké nároky. Podle Heckmanna vede školy k očekávání standardů a plnění určitých norem jakási „*snaha mít jistotu, že budou umět s každým novým klientem úspěšně pracovat*“. Mnoho studentů však není schopných těmto standardům vyhovět, nemohou stavět na žádných předchozích znalostech. (Heckmann in Kostecká, 2019, s. 76) Nutně pak tedy dochází k rozčarování pedagogů, ke konfrontaci očekávání a reality.

Některé pedagogy může tato konfrontace posunout k poučenějšímu přístupu ke studentům s OMJ, jiné může naopak vést k negativnějšímu postoji k nim. Studenti s OMJ zkrátka často nezapadají do zavedeného systému škol, vybočují. Z toho důvodu je někteří pedagogové (a obecně školy jako instituce) neakceptují nebo se rozhodnou se jimi nezabývat. Toto přehlížení pak prakticky vede k exkluzi, vyloučení žáka z výuky. (Vosáhlová, 2021, s. 10) Také Štech (in Vágnerová, 1999) o tomto normativismu škol hovoří. Student bývá často v konfliktu s požadavky školy, při čemž tyto požadavky jsou obecně považovány za legitimní a škola tedy v tomto konfliktu téměř vždy vítězí. Tento normativismus škol považuje Štech za natolik silný, že „*proniká až do našeho každodenního myšlení a postojů*“ a to i u těch studentů, kteří jsou s ním ve zmiňovaném konfliktu. Svůj stav tedy přijímají a smíří se s rolí hloupějšího, neúspěšného. (Štech in Vágnerová, 1999, s. 45) Problematika studentů s OMJ v českých školách už není odchylkou ale normalitou, a tedy se nedá pouze ignorovat. Školy by měly systematicky pracovat na vhodném přístupu k těmto studentům (Evropská komise, 2008, s. 51)

Bylo by ideální, kdyby odborné znalosti a zkušenosti se studenty s OMJ mohly budoucí pedagogové získávat už ve své profesní přípravě a dále i průběžně během svého působení ve školách. Snahou o určité přispění této oblasti je praktická část této práce, která dále následuje.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část práce má výzkumný charakter, v závěru však ústí do spíše didakticky zaměřené části. Cílem výzkumné části práce je co nejvíce prozkoumat realitu začleňování studentů s OMJ do škol. Zahrnuje dotazníkové šetření s návaznými rozhovory s vybranými studenty pražské základní školy a případové studie tří studentů. Jedna ze studií je srovnávací. Těchto metod bylo použito v rámci co největšího prozkoumání dané oblasti. Na roli pedagoga v celém procesu se pak více zaměřuje rozhovor s vybranou vyučující. Následuje shrnutí a interpretace zjištěných poznatků. Tyto zjištěné poznatky vedou spolu s poznatky získanými v teoretické části k návrhu vzdělávací akce pro pedagogy, která je má podpořit v práci se studenty s OMJ a poskytnout jim určitou metodickou oporu.

4. Dotazníkové šetření

Dotazník je jeden z nejčastěji používaných nástrojů kvantitativního výzkumu. V práci tak doplňuje kvalitativně zaměřené případové studie, rozhovory a příběhy z edukační reality.

4.1. Otázky pro studenty s OMJ

Otázky pro studenty byly sestaveny tak, aby zkoumaly míru adaptace a zjistily případné obtíže. Dotazník zahrnuje otázky na porozumění výkladu a celkovou komunikaci s pedagogy, sociální vztahy a vnímání nového prostředí a celkový dojem z něj. Otázky budou následně představeny.

- 1) *Mezi Tvé kamarády patří studenti se stejným jazykem?* Tato otázka míří na zapojení studentů do třídního kolektivu a českého prostředí. Kamarádi se stejným jazykem v rámci jedné školní třídy zároveň často studentům ve škole mohou pomoci.
- 2) *Rozumíš vždy výkladu vyučujícího?*
- 3) *Dělají Ti velké problémy domácí úkoly z důvodu nepochopení?*
- 4) *Máš někoho, kdo by Ti pomohl k lepšímu porozumění s výukou?* Otázka navazuje na první otázku, pomocníky zde ale mohou být i vyučující, případně rodinní příslušníci.
- 5) *Jak těžké pro Tebe bylo přijít do nového prostředí?*
 - a) *Málo*
 - b) *Středně*
 - c) *Velmi*

- 6) *Na co sis nejhůře zvykal?* Otázka se snaží odhalit problematické oblasti adaptace studentů tak, jak je vnímají oni sami.
- 7) *Co se Ti ve škole líbí nejvíce?*
- 8) *Co bys změnil/a?*
- 9) *Jaká je komunikace s Tvým pedagogem?* Poslední otázka směřuje nejvíce k jádru výzkumné oblasti práce. Daří se nově příchozím studentům a jejich pedagogům úspěšně komunikovat?

Otázky v dotazníku byly pro studenty i přes jazykovou bariéru většinově srozumitelné, občasně se projevoval problém s porozuměním určitým slovům – například slovu komunikace, pedagog nebo výklad. Jednalo se tedy o určité akademičtější výrazy, se kterými se studenti v běžné komunikaci ještě nemuseli setkat. Vzhledem k přítomnosti pedagožky během vyplňování dotazníků však bylo pro studenty snadné se na problematické pasáže případně doptat.

4.2. Respondenti

Dotazník byl předložen celkem čtyřem studentům, dále s nimi byl také proveden návazný rozhovor. Níže prezentovaná tabulka uvádí základní údaje o těchto studentech.

Jméno	Věk	Ročník	Země původu	Délka pobytu v ČR
Vadim	12 let	6.	Moldávie	14 měsíců
Katarina	12 let	6.	Ukrajina	3 měsíce
Sofia	13 let	7.	Ukrajina	3 měsíce
Nikita	14 let	9.	Ukrajina	2 roky a 3 měsíce (první rok absolvován na ruské škole)

Všichni dotazovaní studenti navštěvují druhý stupeň základní školy v Praze. V České republice studují prvním nebo druhým rokem. Jedná se o dva chlapce a dvě dívky. Většinou jsou ukrajinské národnosti, jeden z chlapců pochází z Moldávie. Převaha ukrajinských studentů odpovídá také obecnému trendu dané školy. Jejich věk se mírně liší: 12 – 15 let. Rozpětí navštěvovaných ročníků je rozděleno napříč druhým stupněm, dva ze studentů však navštěvují stejný ročník i třídu. Délka pobytu v České republice je rovnoměrně rozdělena mezi nově příchozí a studenty, kteří už v české škole rok strávili. Školu navštěvují také studenti s OMJ, kteří už v České republice žijí dlouhodobě, cíleně však byli osloveni právě ti studenti, kteří mají

nový příchod do školy a zkušenosti s ním spojené živěji v paměti a stále zažívají některá úskalí spojená s porozuměním.

4.3. Doplnění rozhovorem

V bezprostřední návaznosti na odpovědi v dotaznících byl s některými studenty realizován doplňující volný rozhovor, který jejich odpovědi více rozvíjel a upřesňoval. U některých studentů probíhala komunikace už při vyplňování dotazníku (během skupinového doučování), kdy se potřebovali na určité věci doptat. Obsah rozhovorů je rozdělen na tematické podkapitoly.

4.3.1. Problémové aspekty

Vyučující: *„Máte ve vašich odpovědích něco negativního, například něco, co pro vás bylo hodně těžké?“*

Sofia: *„Dějepis je pro mě moc těžký. Je tam hodně výkladu a málo psaní (pozn: paní učitelka příliš nepíše na tabuli). Já nerozumím a nestíhám a nemám zápis v sešitě. V testu vůbec nerozumím a když něco rozumím – je tam třeba jméno Bořivoj – tak nevím odpověď. Na začátku já dostala lehčí test a stejně dostala trojku. Paní učitelka řekla, že ta trojka je jenom pro mě, že mi tu známku nezapiše do Bakalářů a nakonec ji stejně zapsala. Když jsme kontrolovali úkol, paní učitelka mně řekla, ať čtu odpověď a já řekla, že tam nic nemám, že to nevím. Hodně se divila, že nemám vůbec nic a dělala takový výraz (pozn.: zvedala oči v sloup). To já byla moc naštvaná, nemám dějepis ráda.“*

Katarina: *„Pro mě je dějepis taky moc těžký. Neznám ty věci, co ostatní.“*

Vyučující: *„Myslíš nějaké informace z české historie?“*

Katarina: *„Ano, to já neznám, ale ostatní se to už učili. Ale už to je trochu lepší, dostala jsem už i dvojku.“*

Vyučující: *„No vidíš, Sofi, Káťa je na tom podobně jako ty a už je pro ni dějepis lepší. Třeba se to pro tebe taky zlepší.“*

Sofia: *„Ne, to já nikdy nebudu umět. Já to nemám ráda, to je moc těžké.“*

Sofia: *„Ještě je pro mě těžká angličtina. Na Ukrajině angličtina pro mě byla moc jednoduchá. My se učili jenom slovíčka a gramatiku, ale tady je hodně mluvení. A je tam i angličtina i čeština, to jsou oba nové jazyky, a to je těžké.“*

Vyučující: *„Takže v té hodině musíš zvládat dva nové jazyky, které ještě neumíš tak dobře.“*

Sofia: „*Ano. Moc se soustředím na češtinu a pak nestíhám angličtinu. Mám málo času porozumět. Ale angličtina mě baví.*“

Vyučující: „*Káčo, máš to také tak?*“

Katarina.: „*Ano, ale naše paní učitelka je moc hodná, s ní to není tak moc těžké.*“

Vadim: „*Na začátku byl nejtěžší asi jazyk, to já nic nerozuměl. Ale to už je lepší, dneska to už umím víc.*“

4.3.2. Pozitivní aspekty

Vyučující: „*Co jste napsali k té deváté otázce – jak se vám komunikuje s učiteli?*“

Katarina: „*Moc dobře. Pan třídní učitel mi dává přípravy na testy na jeho předměty. Tam je to, co jsme se učili a takové obrázky. On to dává všem cizincům u nás ve třídě (pozn.: všem novějším ve třídě – to jsou celkem tři, dohromady je ve třídě 8 studentů s OMJ). To moc pomáhá. Já to můžu dopředu číst a přeložit na mobilu a z toho se to naučit.*“

Vyučující: „*Takže bys řekla, že pak máš stejné podmínky jako ostatní? Že můžeš dostat lepší známku?*“

Katarina: „*Ano, to je moc dobré. Já dostala už i jedničku.*“

S jedním ze studentů také proběhl návazný dialog k osmé otázce z dotazníku – co bys změnil?

Vyučující: „*Opravdu bys nic nezměnil?*“

Vadim (se smíchem): „*Možná moje chování.*“ (pozn.: Vadim patří k živým žákům, často vyrušuje při vyučování apod.)

Vyučující: „*A ze strany školy nebo učitelů nic? Nemáš nic, co by ti nevyhovovalo?*“

Vadim: „*Ne.*“

Vyučující: „*Ani bys nechtěl začínat v 9?*“ (pozn.: časté přání mnoha studentů)

Vadim (se smíchem): „*Ne.*“

4.4. Výsledky dotazníkového šetření a rozhovorů

Odpovědi studentů budou prezentovány ve srovnávací tabulce a následně interpretovány. Odpovědi jsou pro zachování autentičnosti přepsány v jejich původní podobě včetně gramatických nebo stylistických chyb. Pouze výraznější chyby byly z důvodu lepší čitelnosti opraveny. Jeden ze studentů (Nikita) nebyl příliš sdílný ve svých písemných ani slovních

odpovědích, což podle vyučující odpovídá jeho obvyklému projevu. Zbývající studenti však byli poměrně sdílní.

1) *Mezi Tvé kamarády patří studenti se stejným jazykem?*

Vadim	ne
Katarina	ano, 5 spolužaku
Sofia	ne – já nemam spolužaka, jaki mluvi ruski
Nikita	Ne

Počet studentů s OMJ se v jednotlivých třídách liší, od toho se také odvíjí odpovědi. Záleží pak také na národnosti respondentů.

2) *Rozumíš vždy výkladu vyučujícího?*

Vadim	občas při tělocviku ne
Katarina	ano, větší část
Sofia	někdy
Nikita	ano

Zde jsou odpovědi až na Nikitu podobné. Studenti spatřují určité problémy s porozuměním, které více rozvádějí v některých dalších otázkách a v popsáných odpovědích na otázky během rozhovoru. Problematický je pro ně předmět s převahou výkladu bez záchytných bodů v podobě zápisu na tabuli nebo názorných materiálů nebo další cizí jazyk. Vadim pak zmiňuje tělesnou výchovu – v návazném rozhovoru doplnil, že ne vždy rozumí nějakým instrukcím, slovíčkům, která označují sportovní náčiní a podobně.

3) *Dělají Ti velké problémy domácí úkoly z důvodu nepochopení?*

Vadim	ne
Katarina	myslím že ne, protože mužu to vše učit, abych jsem to znala
Sofia	ne
Nikita	ne

Zde se objevuje pozitivní zjištění. Domácí úkoly se nezdají tak náročné ani pro nově příchozí studenty. Možným vysvětlením může být právě Katarinina odpověď – studenti se domácími úkoly učí, může jim to pomáhat. Doma mají také možnost si vše ve větším klidu vyhledat, případně přeložit.

4) *Máš někoho, kdo by Ti pomohl k lepšímu porozumění s výukou?*

Vadim	učitely, kamaradi
Katarina	myslím že ne, možna trochu moje spolužačka, ale já vše učim se sama
Sofia	ano, moje spolužačka
Nikita	ne

Studenti nalézají oporu u spolužáků, zmíněni jsou také učitelé. Katarinina odpověď však hezky ilustruje fakt, že v základu jsou studenti na učení sami.

5) *Jak těžké pro Tebe bylo přijít do nového prostředí?*

Vadim	středně
Katarina	středně
Sofia	středně
Nikita	středně

Zde se studenti shodují. Problematické aspekty pak více rozvíjejí v další otázce.

6) *Na co sis nejhůře zvykal?*

Vadim	naučit se jazyk
Katarina	asi to, co neuměla jsem mluvit česky a všichni mluvily česky a já ich ne moc dobře rozuměla
Sofia	Jazyk
Nikita	Přezouvání

Pro tři ze studentů byl nejtěžší nový jazyk. Pouze Nikita napsal jinou odpověď – bylo pro něj těžké si zvyknout na přezouvání, každodenní školní drobnost. Nikita do české školy nastoupil na rozdíl od ostatních už s určitou znalostí českého jazyka, nejspíše proto pro něj nový jazyk nebyl tak problematický.

7) *Co se Ti ve škole líbí nejvíce?*

Vadim	učitely, kamarady, předměty
Katarina	areál školy, učitele a výuka, a ještě že ve škole ne moc můžeme užívat mobil, takže nikdo nemůže odepsat na kontrolní nebo v hodině, ještě že jsou šatny, ne moc mnoho domácích úkolů, ještě že tady většina učitelů hodni a dobrý
Sofia	libi se mi matyka
Nikita	rozvrh

8) Co bys změnil/a?

Vadim	nic
Katarina	nevím
Sofia	ja jsem chtěla abych my mněly hodinky (pozn.: hodiny ve třídě)
Nikita	začatek výuky (pozn.: pozdější začátek)

Studenti zmiňují pouze drobnosti, ani v návazném rozhovoru je nenapadlo nic, co by se jim v nové škole výrazněji nelíbilo a co by tedy změnili. V podstatě uváděli, že jsou spokojení, což dokládají odpovědi na předchozí otázku.

9) Jaká je komunikace s Tvým pedagogem?

Vadim	docela dobrá
Katarina	moc dobrá se všichni pedagogami, zejména s našim třídním, on mně vždycky dává přípravy k jeho testům, on všem cizincům dává takové přípravy k testu
Sofia	moc dobrá a líbí mi to, ale chci jít do domu
Nikita	Dobře

Opět pozitivní charakter zjištěných faktů. Katarina uvádí příklad s přípravami na testy, které byly zmíněny u rozhovorů. Jedná se o v praxi velmi vhodný a efektivní postup, který může studentům skutečně umožnit shodné výchozí podmínky s jejich spolužáky. Pro pedagoga však musí být náročný na přípravu, zvláště pokud takové materiály pro studenty připravuje pravidelně.

Z výpovědí studentů můžeme vyvodit určité závěry. Výpovědi potvrdily, že velkou roli ve školní úspěšnosti studentů s OMJ hraje pedagogův přístup k výuce těchto studentů. Poučený pedagog může volit takové metody práce, které studentovi umožní stejné nebo podobné podmínky jako jeho českým spolužákům. Oproti tomu minimální nebo žádné respektování studentových speciálních vzdělávacích potřeb může studenta vést ke školní neúspěšnosti, frustraci a případné rezignaci. V dlouhodobém horizontu je tedy pro pedagogy (a obecně pro školu jako organizaci) výhodnější studentům věnovat více pozornosti a péče v počátcích jejich adaptace, což jim může umožnit úspěšnější start, který může vést k úspěšnému začlenění do českého vzdělávacího systému, a to z hlediska socializace i školní úspěšnosti. Laicky řečeno – čím více pozornosti věnuje škola studentovi s OMJ v jeho

začátcích, tím méně pozornosti mu pravděpodobně bude muset věnovat v dalších letech jeho působení ve škole. Velkou roli v celém procesu však samozřejmě hraje samotný student, jeho vlastnosti, vůle a ochota se do vzdělávání zapojit, což souvisí i s jeho rodinným zázemím a jeho minulostí (okolnostmi spojenými se stěhováním do České republiky).

5. Případové studie

Poznatky získané kvantitativním výzkumem bych ráda obohatila o poznatky kvalitativního výzkumu – tři drobné případové studie. Ilustrují některé poznatky popisované v teoretické části práce, zejména psychologický profil studentů. Zároveň mají dlouhodobější ráz.

5.1. Případová srovnávací studie

Na možné ovlivňování adaptace studentů jejich psychologickým profilem se můžeme podívat pomocí případové studie dvou studentů z pražské školy. Oba chlapci nastoupili do nové školy ve stejný rok, mezi chlapci byl věkový rozdíl dvou let.

5.1.1. Nikita

Starší z chlapců pochází z Ukrajiny nastoupil do nové školy klasicky 1. září. Jednalo se už o jeho druhý rok v České republice, ten předchozí strávil ale v ruské škole. Zde už se učil základům českého jazyka. Nikita se jevil jako introvert a spíše samotář, uzavřený do sebe. Se spolužáky se hlavně zpočátku příliš nebavil. Přestože oni se snažili navázat kontakt, on na jejich snahu moc neodpovídal. Z toho důvodu u něj příliš neprobíhalo bezprostřední učení se jazyku pomocí hovorů se spolužáky. Jako nepříliš společenský člověk zkrátka nepociťoval takovou nutnost se s nimi domluvit a v učení se jazyku zůstal na úrovni vyučování (komunikace s pedagogy) a doučování. Právě hovor s vrstevníky jako určitá neformální složka osvojování si jazyka je však také důležitý. I v jiných ohledech byl Nikita k novému jazyku a prostředí poměrně pasivní. Přestože ho zaujaly české knihy a filmy ukazované během doučování, přiznával, že doma čte a sleduje filmy pouze v ukrajinštině nebo ruštině. Slovní zásobu a gramatická pravidla si pomalu osvojuje, má ale rezervy v konverzaci a výslovnosti. Tyto oblasti by mohl více rozvíjet právě v komunikaci ve třídě a v rámci doučování, které navštěvuje, jeho psychické nastavení mu ale nedovoluje těchto možností naplno využít.

5.1.2. Vadim

Druhý chlapec, Vadim, pochází z Moldávie. Do školy nastoupil až druhý říjnový týden. Školní rok už byl tedy rozeběhnutý a Vadim měl nevýhodu pozdního nástupu. Vadim byl oproti Nikitovi velmi společenský, živý a extrovertní, což se projevilo v adaptaci na třídu i v komunikaci v rámci doučování českého jazyka. Do kolektivu třídy se zapojil poměrně snadno a také proto se naučil dobře domluvit a následně i více konverzovat. Po více než roce stráveném v české škole je jeho výslovnost a schopnost bezprostřední konverzace na vyšší úrovni než u staršího chlapce, který měl při příchodu do školy vyšší jazykovou úroveň. Jeho společenskost a extroverze se ukázala pro jeho adaptaci na nové prostředí výhodou.

Náš případ bychom mohli podpořit ještě přidáním profilu třetího chlapce, Davida. Vlastnostmi a svou živostí byl podobný Vadimovi, jeho adaptace také proběhla podobně nenuceně a za podobných podmínek. Toto porovnání extroverta a introverta ale jistě není vždy takto jasné. V adaptaci studentů hrálo roli mnoho různých faktorů. Přesto můžeme předpokládat, že významný podíl na těchto faktorech měly právě vlastnosti a psychické nastavení chlapců.

5.2. Případová studie Ilja

U Ilji dle aktuálního vyšetření z pedagogicko-psychologické poradny přetrvává specifický deficit v oblasti komunikačních a sociokomunikačních dovedností. Jeho problémy vyplývají i z odlišného jazykového a sociokulturního prostředí. Českou základní školu navštěvuje už od první třídy, v současné době navštěvuje šestou třídu základní školy. Ilja má v anamnéze opožděný vývoj řeči, jeho psychomotorický vývoj byl nerovnoměrný. Kognitivní schopnosti jsou však na dobré úrovni. Objevuje se u něj zvýšená úzkostnost a z ní vyplývající potřeba emoční saturace, v nových nebo nejistých situacích bývá nervózní a úzkostný, může se u něj objevit i pláč. Ilja je v sociálním kontaktu méně aktivní, je spíše tichý. Vyjadřuje se pouze, pokud je to nutné nebo má něco na srdci, jeho projevy pak bývají nejčastěji několikaslovné. Souvislý delší mluvený projev se u něj ve školním prostředí v podstatě nevyskytuje. V jeho projevu je vzhledem k jeho nepřilíh častému vyjadřování stále patrný výrazný přízvuk a intonace. Ve škole pracuje podle individuálního vzdělávacího plánu a s podporou asistentky pedagoga, díky tomu se mu daří dobře zvládat učivo. Do kolektivu třídy v rámci možností zapadá, přestože vzhledem ke specifikům své komunikace není zrovna aktivní součástí. Do společných aktivit třídy se příležitostně zapojuje, vždy však záleží na charakteru aktivit, na základě kterého se rozhoduje, zda je pro něj zapojení možné a příjemné. Z jeho případu

můžeme soudit, že odlišné jazykové prostředí může mít při souběhu s dalšími specifickými problémy negativní vliv.

6. Rozhovor s vyučující pedagožkou

Pro komplexnější pohled na danou tematiku je výzkumná část doplněna o polostrukturovaný rozhovor s vyučující pedagožkou pražské základní školy. Jedná se o vyučující českého jazyka jako druhého jazyka v rámci doučování, která se však se studenty setkává i v běžných hodinách výtvarné výchovy. Vzhledem k cílovému zaměření práce (návrh vzdělávací akce) je důležité znát také pohled pedagoga. Vyučující byla tázána ohledně několika základních oblastí, které se týkají zaměření práce. Rozhovor proběhl 4. 1. 2022 po hospitaci na skupinovém doučování českého jazyka jako druhého jazyka.

„Jak jste se k výuce dostala a jak jste ji zpočátku vnímala?“

„K výuce češtiny jako druhého jazyka jsem se dostala v podstatě náhodou, nevěděla jsem pořádně, do čeho jdu. Zdálo se mi, že bych se pro doučování mohla hodit, ale neměla jsem v této oblasti žádné vzdělání, vše jsem si studovala samostatně a pak testovala v praxi. Každá hodina doučování mě tak stála mnoho času příprav. Postupně jsem se ale trochu zacvičila a v současnosti (po roce a čtvrt) už mám určité zavedené metody a přístupy k žákům na různé jazykové úrovni. S každým novým žákem je ale stejně vše trochu jiné.“

„Zažila jste nějaká úskalí při práci s úplně novými žáky?“

“Ano, zpočátku je někdy těžké se domluvit a studenty rozmluvit. Asi nejnáročnější byly začátky výuky s chlapcem z Mongolska, který nastoupil do naší školy necelý týden předtím, než začala distanční výuka. Měli jsme spolu hodiny v rámci videokonference v Teams a mnohdy jsme se domlouvali opravdu těžce a zdlouhavě, prvních několik týdnů byl jeho nejčastější výraz “nerozumím”. Obrázky, které jsem měla pro snazší porozumění připravené, se nám v rámci Teams nenačítaly shodně nebo se nenačítaly vůbec. Důležitá vizuální opora tedy nebyla oporou sto procentní a někdy nebyla oporou vůbec. Nakonec jsme se ale přes složité začátky dostali.“

„Co je podle Vás na této práci naopak nejlepší?“

„Baví mě, že mám vždy od studentů zpětnou vazbu, je vidět výsledek naší společné práce. Když úkol nebo celou hodinu nepřipravím dobře, ukáže se to v neporozumění nebo v menší ochotě studentů spolupracovat. Když špatně připravím otázky a témata ke konverzaci, mluvený projev

studentů vážně. Naopak v průběhu roku je skvělé sledovat pokrok studentů v jejich porozumění a komunikaci. Oni se samozřejmě z velké části učí i beze mě v rámci komunikace se spolužáky i během jejich běžné výuky, ale i tak je hezké vidět, jak se posouvají.“

„Studenty s OMJ vyučujete i v rámci výtvarné výchovy. Zažíváte nějaká úskalí v rámci těchto hodin?“

„Ano, někdy studenti neporozumí úvodnímu výkladu a pokynům a potom netuší, co mají dělat. Ti aktivnější se zeptají mě nebo spolužáků, ale ti, kteří se zatím příliš nedomluví nebo se bojí, zkrátka jen sedí. Snažím se jim pak na příkladech ukázat, co po nich chci a většinou to pochopí, ne vždy si jich ale všimnu hned, protože i česky mluvící děti mají různé dotazy, některým se nechce začít pracovat... Ale přeci jen je to výchovný předmět s převahou činnosti žáků, takže po úvodním dovysvětlení se už problémy celkově moc neobjevují, spoustu věcí děti odkoukají od spolužáků.“

„Shledáváte ještě nějaké další problémy, které se ohledně studentů s OMJ objevují?“

„Tak celkově je ta práce v rámci hodin náročnější. Ve třídě je většinou více dětí, které potřebují nějakou dopomoc nebo podporu, do toho děti s klasickými výchovnými problémy. Ale to už je běžná školní realita. Osobně mi přijde trochu nešikovné, když je v jedné třídě hodně dětí se stejným mateřským jazykem. Chápu, že je to pro ně podpora a že je pro ně návrat k mateřskému jazyku přirozený, ale z hlediska českého jazyka a adaptace je to pro ně nevýhodné. A taky je to náročné pro ty děti, které jsou v Čechách delší dobu a těm nově příchozím různě překládají a pomáhají. Dvě dívky mi k tomu v rámci doučování řekly, že jsou rády, že ve třídě nemají nikoho, kdo by mluvil jejich jazykem, protože se musely více učit češtinu.“

6.1. Shrnutí

Vyučující shledává práci se studenty s OMJ náročnou, ale uspokojující především díky viditelným výsledkům své práce. Během doučování i běžné výuky se u studentů objevují problémy s porozuměním, v běžné výuce pak může být těžké se jim více věnovat vzhledem k většímu množství studentů, kteří by potřebovali podporu. Vyučující pociťovala zhoršení problémů s porozuměním a komunikací v rámci distanční výuky. Zajímavá je zmínka o větším počtu studentů se stejným mateřským jazykem v jedné třídě, který může být považovaný za problematický.

7. Návrh vzdělávací akce

Vzdělávací akce by měly být zpracovány stručně a jasně, podstatné je však také neopomenout důležité informace, bez kterých by celý kurz nemohl být úspěšně uskutečněn. Je tedy vyžadována pečlivá příprava, navrhování vzdělávacího projektu s sebou nese poměrně velké množství práce a úkolů. Kromě teoretické i praktické přípravy je nutné naplánovat dostatečné technické a materiální zabezpečení a organizaci celého projektu.

Projekt navržený v této práci představuje vyústění teoretické i praktické části práce; studium literatury i školní reality ve formě dotazníků a rozhovorů mělo vést právě k možnosti tento projekt smysluplně navrhnout. Bohužel nebylo možné daný projekt vyzkoušet v praxi, během které by se ověřila jeho funkčnost, organizační struktura, a především kvalita obsahu přednášky i jednotlivých aktivit workshopu. Přesto snad projekt i v jeho teoretické návrhové rovině přináší určitý přínos dané oblasti. Představuje snahu nabídnout pedagogům teoretickou i praktickou přípravu na celoroční práci se studenty s OMJ, na kterou se jinak často trochu zapomíná. Přestože se totiž nadstandartní práci se studenty s OMJ obecně přisuzuje důležitost, snadno přístupné metodické nástroje pro pedagogy často chybí.

7.1. Popis a charakteristika projektu

Na základě předchozího studia literatury, výzkumu prostřednictvím dotazníků a případových studií byla navržena vzdělávací akce pro pedagogy, která má rozšířit jejich zájem a informace v oblasti vzdělávání studentů s OMJ.

Akce by měla být realizována ideálně v přípravném týdnu školního roku, případně na začátku září, kdy do školy tradičně nastupují noví studenti s OMJ. Akce by pak mohla pedagogy na nástup těchto studentů trochu více naladit a připravit. Tato akce by se dala propojit s přípravným doučovacím kurzem pro nově nastupující studenty, který by je měl na příchod do nové školy trochu připravit, poskytnout jim základní komunikační dovednosti a případně i orientaci v základech českého vzdělávacího systému a specifikách konkrétní školy.

Jednotlivé činnosti by měly vycházet ze zásad práce se studenty s OMJ – pedagog by si měl empiricky vyzkoušet stejné nebo podobné aktivity, které následně může využívat ve výuce. Měly by také pedagogy naladit na specifika odlišného kulturního prostředí, ze kterého studenti přicházejí – tím činnosti navazují na průřezová témata RVP ZV, která může pedagog ve výuce

rozvítet v rámci jakéhokoliv předmětu. Jedná se především o v teoretické části zmiňované téma multikulturní výchova.

Obsah programu:

Vzdělávací program je obsahově členěn na dvě části: úvodní přednáška a workshop. Přednáška plní funkci úvodní teoretické části, workshop pak zastává důležitou funkci praktickou. Obsah přednášky vychází z teoretické části práce, ze které by byly vybrány nejpodstatnější aspekty.

1) Přednáška

Přednáška by měla začít obecnějším úvodem o rozvoji kompetencí pedagogických pracovníků. Zmíní důležitost edukace v oblasti problematiky studentů s OMJ jako aktuálního palčivého problému, ohledně kterého pedagogovi v běžném režimu není poskytována dostatečná podpora. Následující část by se snažila účastníkům stručně popsat roli studenta s OMJ v českém vzdělávacím systému, specifika jeho vzdělávacích obtíží a faktory, které ovlivňují míru jeho adaptace. Pro hlubší uvedení do problematiky je možné více zmínit psychologické aspekty, specifika odlišného sociokulturního prostředí a vliv míry přijetí na školní úspěšnost i úspěšnost adaptace studentů. Na studentovo úspěšné působení ve škole úzce navazuje právě pedagogův přístup a metody, dále by tedy měly být zmíněny zásady práce se studenty. Ty budou představovat praktičtější rady pro účastníky a budou empiricky vyzkoušeny v následném workshopu. Zmiňované tematické okruhy přednášky byly hlouběji rozvedeny v teoretické části práce.

Zajímavým zpestřením přednášky by byla možnost zapojit studenty s OMJ z dané školy, čímž by přednášce bylo dodáno na autentičnosti. Vzhledem k tomu, že vzdělávací kurz by mohl být ideálně propojený s přípravným kurzem pro studenty s OMJ, mohla by být přítomnost studentů umožněna a diskutována na základě přihlášky do tohoto kurzu. Studenti by mohli pedagogům prezentovat nesnáze spojené s příchodem do nového jazykového a kulturního prostředí a zmínit nejproblematičtější aspekty jejich adaptace a vzdělávání. Jedná se v podstatě o obsah dotazníků a návazných rozhovorů popisovaných výše v praktické části. Tento záměr už však jde za rámec běžné organizace DVPP a nemusí být snadné studenty zapojit.

2) Workshop

Úvodní část workshopu by měla pedagogům prakticky demonstrovat problém jazykové bariéry. Lektor by měl k účastníkům hovořit v cizím jazyce, předložit jim v tomto jazyce tištěné materiály, pustit jim cizojazyčné video. Účelem je navození podobné atmosféry, kterou v počáteční fázi adaptace zažívá student s OMJ ve své běžné výuce. Účastníci by se měli pokusit splnit drobné úkoly (vyplnit připravená cvičení) i přes jejich jazykovou bariéru. Měli by schopní toho alespoň částečně dosáhnout díky lektorovým vhodně aplikovaným zásadám práce se studenty s OMJ.

Druhá část workshopu pedagogům nejprve představí pracovní listy a další materiály, které jsou ukázkou vhodné práce se studenty s OMJ v rámci vybraných předmětů. Pedagogové si sami vyzkouší s těmito materiály pracovat a spolu s lektory budou diskutovat o jejich užitečnosti a kvalitě. Následně si na základě zjištěných poznatků a vlastních zkušeností zkusí vytvořit vlastní pracovní list, který by mohli použít v rámci svého předmětu ve výuce. K dispozici jim budou vzorové formuláře a seznam zásad práce se studenty s OMJ, který byl prezentován v úvodní přednášce. Pedagogové mohou spolupracovat ve dvojicích nebo drobných studijních skupinkách, záleží však také na jejich aprobaci – možnosti spolupráce se budou odvíjet od složení dané skupiny účastníků.

Bylo by vhodné nalézt možné přizpůsobení tvorby pracovních listů pro učitele výchovných předmětů, kteří u podobných seminářů často zůstávají trochu stranou. Je možné vytvořit pracovní list se zaměřením na osvojování slovní zásoby a pokynů a instrukcí (aktivních sloves), které studentům v jejich předmětech pomohou lépe porozumět. Jak bylo zmíněno v dotaznících, studentům může dělat problém i porozumění výrazům, které se týkají sportu (například instrukce a sportovní náčiní).

Vzdělávací cíl:

Vzdělávací program si klade za cíl poskytnout pedagogům oporu v aktuální tematice školství, čímž navazuje na trendy DVPP a celoživotního vzdělávání. Prostřednictvím přednášky a návazného workshopu by měl pedagogům nabídnout teoretický i praktický rámec pro práci se studenty s OMJ.

Cílová skupina: cca 10 – 15 účastníků – pedagogové pražské základní školy, kteří se ve své profesní činnosti setkávají se studenty s OMJ

Časový rozvrh: celkový čas 6,5 hodin

8:30 – příchod účastníků

9:00 – úvodní přednáška Kompetence pedagogů a studentů s OMJ v českém vzdělávacím systému

10:30 – 10:40 – pauza

10:40 – 12:00 – workshop I. část (jazyková bariéra)

12:00 – 13:00 – polední pauza

13:00 – 14:30 – workshop II. část

14:30 – 14:40 – pauza

14:40 – 15:00 – diskuse a reflexe projektu

Materiální a technické zabezpečení: notebook, dataprojektor/interaktivní tabule, tabule/flipchart, tištěné materiály

Příprava projektu (úkoly):

- rezervace učebny
- představení vedoucího kurzu
- úvod do problematiky studentů s OMJ
- přednáška formou powerpointové prezentace
- workshop (příprava materiálů)
- zodpovězení případných dotazů
- zahájení debaty na téma zkušeností se studenty s odlišným mateřským jazykem
- příprava evaluačního dotazníku o spokojenosti proběhlé akce

Marketing projektu

Bylo by vhodné vytvořit propagační materiály, skrze které by mohla být vzdělávací akce propagována, například plakáty a informační brožury. Tyto materiály mohou být zasílány emailem vybraným školám pro větší rozšíření povědomí o této akci. V ideálním případě by také akce mohla být propagována na webových stránkách vybraných institucí, například

Národního pedagogického institutu nebo sdružení META, o.p.s. Informační brožuru se základními informacemi mohou také účastníci obdržet na začátku akce.

Způsob vyhodnocení projektu:

Důležitou součástí jakékoliv akce je její evaluace, zpětná vazba pro organizátory i účastníky. Určitá míra reflexe by měla být zahrnutá už v průběhu programu po skončení jednotlivých činností. V závěru kurzu by však měl proběhnout strukturovanější a souvislejší reflektivní dialog pedagogů a lektorů, který povede ke zpětné vazbě jednotlivých aktivit i celého kurzu. Pro tento dialog je vhodné mít předem připravené reflektivní otázky, důležité je ale také zareagovat na skutečný průběh kurzu, reflektovat také zažitou realitu. Reflexi mohou navodit následující otázky: *Zdál se vám obsah vzdělávacího kurzu přínosný? Byly pro vás některé získané informace nové? Myslíte si, že budete moci váš vytvořený pracovní list použít ve výuce? Mohl by pro vás (společně s dalšími předloženými materiály) představovat určitý vzor pro tvorbu podobných materiálů?*

Dodatečně mohou také účastníci vyplnit evaluační dotazník, který reflexi rozšíří. Jedná se o psanou formu evaluace, která umožňuje vytvořit jasné porovnatelné závěry. Tyto dotazníky mohou být zaslány na emailové adresy účastníků. V dotazníku se mohou objevit následující otázky: *Absolvoval/a jste už někdy kurz zaměřený na toto téma? V jaké míře se ve své profesní činnosti setkáváte se studenty s OMJ? Vzpomenete si na některou zjištěnou informaci nebo vyzkoušenou aktivitu, která pro vás byla nová nebo přínosná? Máte naopak příklad z přednášky nebo workshopu, který se vám zdál nepřínosný nebo nevhodně provedený?*

8. Shrnutí výzkumných poznatků, diskuse

Kombinací dotazníkového šetření, volných rozhovorů, kazuistik a rozhovoru s vyučující se podařilo danou oblast dostatečně prozkoumat a dojít k určitým závěrům. Zjištěné poznatky a závěry budou nyní shrnuty především na základě výpovědí žáků uvedených v předchozích kapitolách – jejich odpovědí v dotaznících a rozhovorech – a na základě drobných kazuistik. Roli v posuzování poznatků však také hrála teoretická část. Některá fakta popisovaná v teoretické části se ve výzkumném šetření povedlo potvrdit.

Hlavním úskalím nově přichozích studentů je nepochybně jazyková bariéra, kvůli které jsou tito studenti upozaděni za svými spolužáky z hlediska učiva i běžné komunikace a socializace.

Problematickou oblastí po příchodu studenta do nové školy však není pouze neznalost vyučovacího jazyka, ale také nesnáze spojené s adaptací na nové kulturní prostředí. Může se jednat o drobné rozdíly v kulturních zvyklostech nebo i jen odlišné požadavky školy. Jak potvrdily také popsané případové studie, velmi záleží na osobním psychickém nastavení studentů, každý je v adaptaci na nové prostředí a v oblasti osvojování jazyka rozdílně rychlý a úspěšný. Pozitivněji jsou přijímáni studenti, kteří prokazují ochotu se adaptovat a osvojit si jazyk co nejrychleji. Často se pak podobný standart očekává u všech nově příchozích studentů s OMJ, což na ně klade vysoké nároky a může je vést k frustraci. Podstatnou roli ve studentově adaptaci mohou hrát také jeho případné přidružené speciální vzdělávací potřeby. Dotazovaní studenti však představují i přes různé komplikace úspěšné příklady adaptace.

Pozitivním zjištěním je fakt, že dotazovaní studenti jsou v české škole většinově spokojeni. Je s nimi však spokojená škola? Tyto dvě oblasti se nemusejí vždy shodovat. V úvodu práce byla položena následující otázka: co můžeme udělat proto, aby se čeští pedagogové naučili lépe pracovat se studenty s OMJ a uměli je začlenit do našeho vzdělávacího systému? Domnívám se, že se tuto otázku v práci povedlo zodpovědět a navrhnout opatření, které může pomoci.

Velkou roli v adaptaci studentů hraje samotný profil školy a jejích pedagogů. Podle zjištěných poznatků školní úspěšnost velmi záleží na přístupu pedagoga. Odpovědi žáků zahrnovaly negativní i pozitivní poznatky o určitých předmětech, byly zmíněny efektivní i naopak neefektivní metody. Školy by se tedy měly zaměřit na systematickou podporu nově příchozích studentů od počátku jejich příchodu do české školy, čímž se může zabránit pozdějším problémům. Aby toho byli pedagogové schopni, je důležitá podpora také pro ně. Kvalita a efektivita výchovně-vzdělávacího procesu vychází od pedagoga a jeho profesní přípravy. Proto je vyústěním zjištěných poznatků této práce navržený vzdělávací projekt pro pedagogy, který by jim měl nabídnout určitou metodickou pomoc a oporu. Projekt pomůže pedagogům vcítit se do role nově příchozího studenta s jazykovou bariérou a nabídne mu efektivní metody pro práci s těmito studenty. Právě empatie je spolu s metodickou oporou v této problematice důležitá.

Oproti ideálním představám však vždy stojí realita. Učitelé se mnohdy cítí zatíženi velkým množstvím administrativní i přímé pedagogické práce a nadstandartní aktivity a přípravy zůstávají stranou. Studentů, kteří by potřebovali určitou nadstandartní podporu, bývá větší

množství a nejedná se pouze o studenty s OMJ. V přístupu k těmto studentům se navíc mohou objevovat různé předsudky a pedagogové jim tedy nemusí chtít čas navíc věnovat.

ZÁVĚR

Problematika vzdělávání studentů s OMJ je v současném školství velmi aktuální a s největší pravděpodobností tomu tak bude i v následujících letech. Mnoho pedagogů ve své profesní činnosti přichází s těmito studenty do každodenního kontaktu. Proto je podstatné pedagogům (a ideálně už budoucím pedagogům) poskytovat systematickou metodickou podporu v této oblasti.

Bakalářská práce si kladla za cíl přispění této oblasti a nalezení možných přístupů ke studentům, které pedagogům pomohou se studenty s OMJ lépe pracovat a začlenit je do českého vzdělávacího systému.

Teoretická část práce prozkoumala vzdělávací potřeby studentů s OMJ, jejich psychologický profil, sociokulturní odlišnosti a s tím související přijímání okolí. Zmínila také zásady práce s těmito studenty. Výběr kapitol a jejich obsahu vycházel ze zaměření práce, měl tedy nabízet užitečné informace pro pedagogy, zmapování toho, co pro praxi může být důležité. Celá problematika je však velmi široká a jistě by se našlo mnoho dalších potenciálních informací, které by v rozsáhlejší práci stály za zmínku.

Studiem literatury i praxe výchovně-vzdělávacího procesu se podařilo dojít k určitým závěrům, které byly následně testovány také prostřednictvím dotazníků, rozhovorů a kazuistik. Zjištěné poznatky vyústily v návrh vzdělávacího projektu pro pedagogické pracovníky. Projekt v jeho teoretické návrhové rovině snad přináší určitý přínos dané oblasti. Představuje snahu nabídnout pedagogům teoretickou i praktickou přípravu na celoroční práci se studenty s OMJ, na kterou se jinak často trochu zapomíná. Návrh projektu zahrnuje návrh obsahu i jeho organizačního zabezpečení. Z toho důvodů se domnívám, že je práce využitelná v praxi. Bylo by zajímavé, kdyby projekt mohl být skutečně realizovaný. Zatím však zůstává pouze v teoretické rovině. Vzhledem k tomu, že sama již působím v praxi a se studenty s OMJ se běžně setkávám, je hlubší prozkoumání této problematiky využitelné a obohacující i pro moji každodenní profesní činnost.

Seznam použitých zdrojů

BERNKOPFOVÁ, Michala, NOSÁLOVÁ Barbora, TITĚROVÁ, Kristýna, VÁGNEROVÁ, Tereza a Jana VÁVROVÁ. *Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem*. Praha: META, o.p.s., 2019. ISBN: 978-80-88171-24-9.

Česká školní inspekce ČR – *Tematická zpráva – Vzdělávání dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem*. Česká školní inspekce ČR – Home [online]. Copyright © 2020 Česká školní inspekce [cit. 28.12.2021]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-Vzdelavani-deti-a-zaku-s-odlisnym>

Education and migration strategies for integrating migrant children in European schools and societies. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts. Evropská komise, 2008. Dostupné z: <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/education-and-migration-pdf>

Kolektiv autorů META o.p.s.: TITĚROVÁ, Kristýna, RADOSTNÝ Lukáš, BRUMLICHOVÁ, Zuzana, HORÁČKOVÁ, Klára a Petra VÁVROVÁ. *Vzdělávání a začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem – systémová doporučení*. Praha: META, o.p.s., 2014.

LIŠKOVÁ, Veronika a kol. *Jaká je škola u mě doma*. Praha: META, o.p.s., 2018. ISBN: 978-80-88171-21-8.

KOSTELECKÁ, Yvona. *Integrace žáků – cizinců v širším kontextu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. 2017. 198 str. ISBN 978-80-7290-896-7.

KOSTELECKÁ, Yvona a kol. *Žáci-cizinci v českých školách – fakta, analýza, diagnostika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2013. ISBN 978-80-7290-630-7.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Metodická doporučení pro poskytování služeb školských poradenských zařízení žákům s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (a z odlišného kulturního prostředí)* [online]. [cit. 2022-02-03]. Praha: MŠMT, 2021, aktualizováno 2022. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56096/>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Školský zákon ve znění účinném od 27. 2. 2021* [online]. [cit. 2021-12-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>.

Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců Ve vzájemném respektu, 2021. USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 21. prosince 2020 č. 1352 [online]. [cit. 2021-12-18] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/zakladni-dokumenty-k-integracni-politice-ke-stazeni.aspx>.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele*. Praha/Kroměříž: Triton, 2011. ISBN: 978-80-7387-502-2.

RADOSTNÝ, Lukáš a kol. *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Praha: META, o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-254-9175-1.

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+ [online]. [cit. 2021-01-15] Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020. 978-80-87601-47-1. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN: 80-7178-648-9.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Sborník. Praha: Portál, 1998. ISBN: 80-7178-285-8.

TITĚROVÁ Kristýna. *Strategické cíle pro jazykovou přípravu a rovné příležitosti pro roky 2018-2020*. Praha: META, o.p.s., 2021.

VÁGNEROVÁ, Marie, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN: 80-7184-929-4.

VOSÁHLOVÁ, Daniela. *Vzdělávání žáků s OMJ na pražských a maltských školách*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, 2021.

Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, § 1 odst. 6 [online]. [cit. 2021-01-27] Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2011. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2011/06/vyhlaska-c-1472011-sb-ktou-se-meni.html>

WERNISCHOVÁ, Petra a Patricie GERHARDT. *Metodika integrace žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ)* [online]. [cit. 2021-01-27]. Praha: 2017. Realizováno v rámci projektu Metodická podpora, vzdělávání a zvýšení kapacit odborných

pracovníků za účelem inkluze cizinců a menšin na ZŠ Kunratice Dostupné z: <https://www.zskunratice.cz/files/posts/6422/files/metodika-integrace-zaku-s-omj-2018-02-16-final-barevna.pdf>

ZACHOVÁ, Markéta. *Sociokulturní handicap žáků-cizinců a profesní příprava učitelů*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2017. Sociální pedagogika/Social Education, 5(2), 55–71. ISSN: 1805-8825. Dostupné z: <https://doi.org/10.7441/soced.2017.05.02.05>

Zákon č. 561/2004 Sb.: o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění účinném ode dne 1. 2. 2022. Praha: Parlament České republiky, 2001, aktualizováno 2022. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-ode-dne-1-2-2022>

Seznam příloh

Příloha č. 1. Dotazníkové šetření: respondent č. 1: Katarina. Vlastní fotografie.....	45
Příloha č. 2. Dotazníkové šetření: respondent č. 2: Sofia. Vlastní fotografie.....	46
Příloha č. 3. Dotazníkové šetření: respondent č. 3: Vadim. Vlastní fotografie.....	47
Příloha č. 4. Dotazníkové šetření: respondent č. 4: Nikita. Vlastní fotografie.....	48

Přílohy

- 1) Mezi Tvé kamarády patří studenti se stejným jazykem?
- 2) Rozumíš vždy výkladu vyučujícího?
- 3) Dělal/a Ti velké problémy domácí úkoly z důvodu nepochopení?
- 4) Máš někoho, kdo by Ti pomohl k lepšímu porozumění s výukou?
- 5) Jak těžké pro Tebe bylo přijít do nového prostředí?
 - a) Málo
 - b) Středně
 - c) Velmi

- 6) Na co sis nejhůře zvykal?
- 7) Co se Ti ve škole líbí nejvíce?
- 8) Co bys změnil/a?
- 9) Jaká je komunikace s Tvým pedagogem?

- G. Aida
od srpna 2021
POLSKA/UKRAJNA
- 1) Ano, s spolužáky
 - 2) ~~často~~ ^{často} větší část
 - 3) Musím že ne, protože musím to vše učit, abych jsem to znala
 - 4) Musím že ne, možná trochu + moje kamarádka/spolužačka Daniela, takže já vše učím se sama
 - 5) Středně
 - 6) Asi to toho, co ne uměla jsem mluvit česky, a všichni mluvily česky, a já ich ne moc dobře rozuměla
 - 7) Atrná škola, učitelky a výuka, a ještě že ve škole ne moc můžeme užívat mobil, takže nikdo nemůže odejít na kontrolní nebo v hodině, ještě že tady jsou šatna, ještě že tady je ne moc mnoho domácí úkolů. ještě že tady většina učitelů hoši a dobrý
 - 8) Nevím
 - 9) Moc hodná se všichni pedagogami, zejména z naším třídám, on mně vždycky dává přípravy k jeho testům, on všem cizinců dává takový přípravy k testu

- 1) Mezi Tvé kamarády patří studenti se stejným jazykem?
- 2) Rozumíš vždy výkladu vyučujícího?
- 3) Dělají Ti velké problémy domácí úkoly z důvodu nepochopení?
- 4) Máš někoho, kdo by Ti pomohl k lepšímu porozumění s výukou?
- 5) Jak těžké pro Tebe bylo přijít do nového prostředí?
 - a) Málo
 - b) Středně
 - c) Velmi
- 6) Na co sis nejhůře zvykal?
- 7) Co se Ti ve škole líbí nejvíce?
- 8) Co bys změnil/a?
- 9) Jaká je komunikace s Tvým pedagogem?

7. Áída
10. září 2021
HOLKA/JUKAYINA

- 1) ja nemam spolužaka, jaki mluvi ~~ruski~~ ruskí.
- 2) neq někdy.
- 3) ne
- 4) ano, ^{moje} mája spolužačka.
- 5) (b)
- 6) jazyk.
- 7) líbí se mi mašinka
- 8) ja jsem chtěla abych my měily hodinky.
ve škole.
- 9) ~~je~~ moc dobra, a líbí mi to, ale chcu jít do by domu.

1) NE

2) Občas při tělocviku.

3) NE

4) Učitely, kamaradi.

5) A

6) Naučit si jazyk.

7) Učitely, kamarady, předměty,

8) Nic

9) Docela dobře

- 1) Mezi Tvé kamarády patří studenti se stejným jazykem? *Ne*
- 2) Rozumíš vždy výkladu vyučujícího? *Ano*
- 3) Dělaví Ti velké problémy domácí úkoly z důvodu nepochopení? *Ne*
- 4) Máš někoho, kdo by Ti pomohl k lepšímu porozumění s výukou? *Ne*
- 5) Jak těžké pro Tebe bylo přijít do nového prostředí?
 - a) Málo
 - b) Středně
 - c) Velmi
- 6) Na co sis nejhůře zvykal? *přezouvatí*
- 7) Co se Ti ve škole líbí nejvíce? *rozhovh*
- 8) Co bys změnil/a? *začátek výuky*
- 9) Jaká je komunikace s Tvým pedagogem?
Dobře

Příloha č. 4. Dotazníkové šetření: respondent č. 4: Nikita. Vlastní fotografie